

Grzegorz Leszczyński

Rekurs hierarchiczny do dykasterii Kurii Rzymskiej

Łódzkie Studia Teologiczne 17, 257-269

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. GRZEGORZ LESZCZYŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego – Warszawa

Uniwersytet Łódzki

REKURS HIERARCHICZNY DO DYKASTERII KURII RZYMSKIEJ

WPROWADZENIE

Rekurs hierarchiczny, będący rekuresem administracyjnym złożonym do organu administracyjnie wyższego w stosunku do tego, który wydał zaskarżany akt, istniał od początku Kościoła. W pierwszych wiekach chrześcijaństwa trudno jednak mówić o rekursach hierarchicznych w ścisłym sensie z racji na to, iż nie istniało precyzyjne oddzielenie drogi administracyjnej od drogi sądowej¹. Na znaczeniu rekursu hierarchicznego przybrał po dokonanej przez Papieża Sykstusa V w roku 1587/88 reformie Kurii Rzymskiej, kiedy to kompetencje rozstrzygania sporów administracyjnych zostały powierzone różnym kongregacjom, w tym w sposób szczególny Kongregacji Soboru. Wydana w 1908 r. Konstytucja *Sapienti consilio* potwierdziła istotną rolę rekursu hierarchicznego w jurysdykcji Kościoła². Zarówno w *Lex propria S. Romanae Rotae ac Signaturae Apostolicae*, wydanym w następstwie Konstytucji *Sapienti consilio*³, jak i promulgowanym w 1917 r. Kodeksie Prawa Kanonicznego został określony zakaz wnoszenia apelacji od decyzji ordynariuszy do Roty Rzymskiej, a kompetencje do rozstrzygania takich sporów przydzielono kongregacjom rzymskim⁴.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., mówiąc o rekursie hierarchicznym, nie ogranicza go jedynie do rekursu do kongregacji Kurii Rzymskiej, jak to było w starym prawie kodeksowym, ale odnosi go do każdego rekursu składanego do organu administracyjnie wyższego od organu będącego autorem aktu. Przedmiotem naszego zainteresowania jest jednak rekurs hierarchiczny składany do dykasterii Kurii Rzymskiej po wyczerpaniu drogi hierarchicznej niższych szczebli.

¹ Por. J.D. McClunn, *Administrative recourse*, Washington 1946, s. 72.

² Por. Pius X, *Sapienti Consilio*, AAS 1, 1909, s. 15.

³ Por. *Lex propria S. Romanae Rotae ac Signaturae Apostolicae*, AAS 2, 1909, can. 16, s. 24.

⁴ Kan 1601: „Contra Ordinariorum decreta non datur appellatio seu recursus ad Sacram Rotam; sed de eiusmodi recursibus exclusive cognoscunt Sacra Congregationes”.

Oznacza to, że w niniejszym artykule podejmiemy kwestię działalności kontrolnej najwyższego szczebla administracji Kościoła, działającej w imieniu Biskupa Rzymskiego⁵, zamykającej drogę administracyjną rozstrzygnięcia sporów wynikłych wskutek wydania aktu administracyjnego, od której decyzji istnieje wyłącznie możliwość wniesienia rekursu sądowo-administracyjnego do II sekcji Sygnatury Apostolskiej.

1. PODMIOT REKURSU HIERARCHICZNEGO

Zgodnie z kan. 1737 § 1 KPK każdy, kto twierdzi, że jest pokrzywdzony dekretem, może wnieść rekurs do hierarchicznego przełożonego tego, kto wydał dekret⁶. Tak sformułowana norma kan. 1737 § 1 wyznacza zatem podmioty sporu administracyjnego, który staje się przedmiotem jego zaskarżenia do organu hierarchicznie wyższego od organu będącego autorem aktu. Podmioty te: to autor rekursu, autor zaskarżonego aktu oraz organ administracyjny, który ma rozpatrzyć rekurs do niego złożony.

1.1. Podmiot *ad quem*

Podmiotem *ad quem* w przypadku rekursu wniesionego do Dykasterii Kurii Rzymskiej jest oczywiście kompetentna do jego rozpatrzenia dykasteria. Należy w tym miejscu zauważyć, że wniesienie tegoż rekursu do dykasterii Kurii Rzymskiej jest warunkiem koniecznym do dalszego postępowania na drodze sądowo-administracyjnej w II sekcji Sygnatury Apostolskiej. Oznacza to, że osoba, która czuje się pokrzywdzona dekretem lub innym aktem administracyjnym nie może wstąpić na drogę sądowo-administracyjną, jeśli nie została wyczerpana droga administracyjna, której ostatnim stadium jest właśnie rekurs hierarchiczny do kompetentnej dykasterii Kurii Rzymskiej. Wynika to jasno z art. 123 § 1 Konstytucji *Pastor bonus* oraz z art. 136 § 4 Ogólnego regulaminu Kurii Rzymskiej⁷, o ile w Biskup Rzymski nie zechce przesłać zaskarżonego aktu bezpośrednio do Sygnatury Apostolskiej⁸.

Podmiotem *ad quem*, o którym mowa, nie jest wyłącznie jedna z kongregacji rzymskich, ale w szerszym tego słowa znaczeniu, jak wynika z art. 19 § 1 *Pastor bonus*, jedna z dykasterii⁹. W tym względzie Konstytucja *Pastor bonus* jedno-

⁵ Por. Joannes Paulus II, Cost. Ap. *Pastor Bonus*, AAS 80, 1988, art. 2.

⁶ Kan. 1737 § 1 brzmi: „Qui se decreto gravatum esse contendit, potest ad Superiorem hierarchicum eius, qui decretum tulit, propter quodlibet iustum motivum recurrere...”.

⁷ Por. *Regolamento generale della Curia Romana*, 4 febbraio 1999, AAS 91, 1999, art. 136 § 4.

⁸ Por. *Pastor bonus*, art. 123 § 3.

⁹ Por. tamże, art. 19. Czytamy tutaj: „Recursus hierarchici a Dicasterio recipiuntur, quod competens sit ratione materiae, firmo praescripto art. 21 § 1”.

znacznie określa kompetencje poszczególnych Kongregacji i innych dykasterii. Analizując działalność poszczególnych dykasterii w ostatnich latach, nietrudno zauważyć, że najczęściej rekursy hierarchiczne wnoszone do Kongregacji do Spraw Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego oraz do Kongregacji do Spraw Duchowieństwa¹⁰.

Pomimo wskazań Konstytucji *Pastor bonus* określających kompetencje poszczególnych dykasterii Kurii Rzymskiej, dla przeciętnego wiernego ukierunkowanie rekursu nie zawsze jest łatwe. Co istotne pomyłka w tym względzie, zgodnie z praktyką Kurii Rzymskiej, nie oznacza oddalenia rekursu, ale przekazanie go do dykasterii właściwej¹¹.

Możliwa jest również sytuacja, że więcej nic jednak dykasteria jest kompetentna do rozpatrzenia danego rekursu. W takiej sytuacji możliwe jest wniesienie rekursu do jednej z nich lub nawet do wszystkich¹². Zgodnie z art. 20 Konstytucji *Pastor bonus*, o tym, która z dykasterii winna rozpatrzyć rekurs, decyduje Sygnatura Apostolska¹³.

1.2. Podmiot czynny rekursu

Podmiotem czynnym rekursu może być zarówno osoba fizyczna, jak i prawna, która twierdzi, że została pokrzywdzona dekretem lub innym aktem administracyjnym. W tym względzie wymagana jest nie tylko ogólna zdolność prawna do podejmowania czynności i działań prawnych w Kościele, ale przede wszystkim konkretna legitymizacja do występowania w konkretnej sprawie.

Osoba fizyczna ma prawo złożenia rekursu hierarchicznego, o ile jest pełnoletnia. W przypadku osoby małoletniej, jak i zrównanej z nią prawo to może wypełnić ona za pośrednictwem rodziców lub opiekunów. Co ważne w myśl 1476-1479 KPK¹⁴, prawo złożenia rekursu ma nie tylko wierny, ale również osoba nieochrzczona¹⁵.

¹⁰ Por. J. Miras, J. Canosa, E. Baura, *Compendio di diritto amministrativo canonico*, Roma 2007, s. 337.

¹¹ Por. E. Labandeira, *Il ricorso gerarchico canonico: «petitum» e «causa petendi»*, w: *La giustizia amministrativa nella Chiesa*, Città del Vaticano 1991, s. 94.

¹² Por. M. Marchesi, *I ricorsi gerarchici presso i dicasteri della Curia romana*, IE 8, 1996, s. 86.

¹³ Por. kan. 1445 § 2 KPK; art. 20 *Pastor bonus*. Czytamy tutaj: „Conflictus competentiae inter Dicasteria, si qui oriantur, Supremo Tribunali Signaturae Apostolicae subiciantur, nisi Summo Pontifici aliter prospiciendum placuerit”.

¹⁴ Kan. 1476 KPK brzmi: „Quilibet, sive baptizatus sive non baptizatus, potest in iudicio agere; pars autem legitime conventa respondere debet”.

¹⁵ Por. P. Moneta, *I soggetti nel giudizio amministrativo*, w: *La giustizia amministrativa nella Chiesa*, Città del Vaticano 1991, s. 56.

Osoba prawna ma zdolność występowania jako podmiot czynny rekursu, o ile ma osobowość prawną, prywatną lub publiczną¹⁶. Norma ta ma swoje konsekwencje w odniesieniu do stowarzyszeń lub innych grup, które nie mają osobowości prawnej. Jak wynika z odpowiedzi, jaką Papieska Komisja do spraw Interpretacji Autentycznej KPK, udzieliła 20 czerwca 1987 r. grupie wiernych, nie mających osobowości prawnej w Kościele, stowarzyszenia lub inne grupy nie mające osobowości prawnej nie mogą być podmiotem czynnym rekursu¹⁷. Odpowiedź ta, mająca charakter czysto formalistyczny, zdaniem G. Lo Castro nie uważa grup wiernych, które pomimo iż nie mają osobowości prawnej, swoim działaniem wnoszą wiele dynamizmu do organizmu, jakim jest Kościół¹⁸.

Drugim warunkiem kształtującym prawo do wniesienia rekursu jest legitymizacja odnosząca się do konkretnej sprawy. Legitymizacja ta wynika z faktu, iż dana osoba fizyczna lub prawna, znajdując się w zasięgu oddziaływania dekretu administracyjnego, uważa, iż dekret ten powoduje pogorszenie jej sytuacji w Kościele, naruszenie uprawnień, jakie jej się należą, pozbawia ją dóbr, z których dotychczas korzystała¹⁹. Mowa zatem o interesie osobistym danej osoby, który w jej przeświadczeniu został naruszony konkretnym aktem administracyjnym. Naruszenie to winno mieć charakter aktualny i osobisty. Oznacza to, że dotyczy ono danej osoby, nie zaś osób trzecich oraz trwa aktualnie²⁰. W tym względzie należy zauważyć, że w przypadku dekretu, którego mocą zostaje zniesiona jakaś parafia, wierni zamieszkujący na jej terenie mają legitymizację do wniesienia rekursu przeciw dekretowi biskupa diecezji. Nie mają natomiast takiej legitymizacji w odniesieniu do dekretu biskupa diecezji, którego mocą zostaje usunięty z ich parafii proboszcz, gdyż w bezpośredni sposób dekret narusza interes proboszcza nie zaś wiernych²¹.

Ogólny Regulamin Kurii Rzymskiej w art. 138 odnosi do rekursów składanych w dykasteriach Kurii Rzymskiej normę zawartą w kan. 1738 KPK. Zgodnie bowiem z normą kan. 1738 KPK²², osoba wnosząca rekurs ma zawsze prawo po-

¹⁶ Por. L. Navarro, *Diritti di associazione e associazione di fedeli*, Milano 1993, s. 70-71.

¹⁷ Por. Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici authentice interpretandos, Responsum 20.06.1987, AAS 80, 1988, s. 1818. Czytamy tutaj: „Utrum christifidelium coetus, personalitatis iuridicae, immo et recognitionis de qua in can. 299 § 3, expers, legitimationem activam habeat ad recursum hierarchicum proponendum adversus decretum proprii Episcopi dioecisani. R. Negative, qua coetus; affirmative, qua singuli christifideles, sive singillatim sive coniunctum agentes, dummodo revera gravamen passi sint. In aestimatione autem huius gravaminis, iudex congrua discretionaliitate gaudeat oportet?”.

¹⁸ Por. G. Lo Castro, *Il soggetto e i suoi diritti nell'ordinamento canonico*, Milano 1985, s. 110.

¹⁹ Por. J. Krukowski, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, s. 210-211.

²⁰ Por. A. Ranaudo, *Il contenzioso amministrativo canonico*, ME 93, 1968, s. 558.

²¹ Por. J. Miras, J. Canosa, E. Baura, dz.cyt., s. 335.

²² Kan. 1738 brzmi: „Reccurens semper ius habet advocatum vel procuratorem adhibendi, vitatis inutilibus moris; immo vero patronus ex officio constituatur, si reccurens patrono careat et

służyć się adwokatem lub pełnomocnikiem i co więcej obrońca powinien być ustanowiony z urzędu, jeśli wnoszący rekurs nie ma obrońcy, a dykasteria uzna to za konieczne²³. Norma zawarta w kan. 1738 przywołuje zatem normę ogólną zawartą w kan. 1481 § 1 KPK²⁴, w myśl której strona może swobodnie ustanowić sobie adwokata i pełnomocnika²⁵. Jak się wydaje nie ma absolutnego obowiązku skorzystania, czy też ustanowienia obrońcy, niemniej jest to użyteczne z racji braku wiedzy wiernych co do praktyki Kurii Rzymskiej, jak i zagwarantowania technicznej i profesjonalnej obrony własnych interesów. Istotnym argumentem za ustanowieniem adwokata jest też fakt, że osoba wnosząca rekurs zwykle zamieszkuje z dala od Rzymu i nie do końca jest w stanie czuwać nad ochroną własnych praw podczas procedury rozpatrzenia rekursu²⁶.

Do adwokata i pełnomocnika, o których mowa w kan. 1738 KPK, odnoszą się również normy zawarte w kan. 1481-1490 KPK, w szczególności zaś te, które dotyczą prawa do przeglądania akt, proponowania dowodów, jak i zaznajomienia się z nimi w trakcie trwania postępowania.

1.3. Podmiot bierny rekursu

Podmiotem biernym rekursu hierarchicznego, czyli *pars resistens*, jest organ, który wydał zaskarżony akt administracyjny. W przypadku aktu wydanego przez organ administracyjny, którego wyższym przełożonym hierarchicznym jest dykasteria rzymska określenie podmiotu biernego rekursu nie stwarza problemów interpretacyjnych. Wątpliwość powstaje wówczas, gdy akt wydany przez tenże organ administracyjny jest aktem rozstrzygającym spór administracyjny, a więc aktem będącym odpowiedzią na wcześniejszy rekurs hierarchiczny wniesiony przeciwko aktowi organu hierarchicznie niższego. W tym bowiem przypadku rodzi się pytanie, czy podmiotem biernym rekursu do dykasterii Kurii Rzymskiej jest pierwotny autor aktu administracyjnego czy też organ potwierdzający tenże w akt w drodze rekursu hierarchicznego? Zdania autorów w tym względzie nie są jednoznaczne. Wydaje się jednak, że również w omawianym przypadku podmiotem biernym rekursu jest organ bezpośrednio niższy w stosunku do dykasterii

Superior id necessarium conseat; semper tamen potest Superior magis expedire videatur, emendare, subrogare, ei ebrogare”.

²³ Por. *Pastor bonus*, art. 183.

²⁴ Kan. 1481 § 1 brzmi: „Pars libere potest advocatum et procuratorem sibi constituere; sed praeter casus in §§ 2 et 3 statutos, potest etiam per se ipsa agere et respondere, nisi iudex procuratoris vel advocati ministerium necessarium exstimaverit”.

²⁵ Por. F. D’Ostilio, *Il diritto amministrativo della Chiesa*, Città del Vaticano 1996, s. 474.

Autor pisze: „La possibilità di poter essere assistito dall’avvocato significa dare al ricorrente la possibilità di difendere adeguatamente il proprio diritto, a livello di ricorso gerarchico... significa anche il dare al ricorso gerarchico una nuova dimensione, per quanto concerne la difesa del diritto soggettivo dei privati di fronte ai provvedimenti delle Autorità amministrative”.

²⁶ Por. J. Miras, J. Canosa, E. Baura, dz.cyt., s. 335.

rzymskiej, a więc ten, który potwierdził zaskarżony wcześniej akt administracyjny. Taka interpretacja pośrednio wynika z normy zawartej w art. 123 § 1 Konstytucji *Pastor bonus*.

Należy w tym miejscu zauważyć, że podmiotem biernym rekursu nie może być ani Biskup Rzymski, ani i Sobór Powszechny²⁷. Podobnie nie może nim być żadna z dykasterii Kurii Rzymskiej, gdyż w tym przypadku możliwa jest jedynie droga sądowo-administracyjna²⁸.

2. MOTYW REKURSU HIERARCHICZNEGO

W myśl kan. 1737 § 1 KPK rekurs hierarchiczny może być wniesiony z jakiegokolwiek słusznego motywu (*quodlibet iustum motivum*). W tym względzie należy jednak wyróżnić tzw. motyw formalny (*causa petendi*) oraz motyw podmiotowy (*petitum*).

2.1. Motyw formalny (*causa petendi*)

Użyty w kan. 1737 § 1 KPK termin *quodlibet* sugeruje, iż Prawodawca, mówiąc o motywie formalnym rekursu hierarchicznego nie ogranicza go jedynie do nielegalności aktu administracyjnego, ale wskazuje również na jego niewłaściwość w sensie merytorycznym, jak również jego niestosowność²⁹.

Nielegalność aktu administracyjnego wynika z naruszenia normy prawnej pozytywnej lub naturalnej, a nawet zwyczajowej i może dotyczyć jakiegokolwiek elementu, który uczestniczy w tworzeniu aktu, a więc podmiotu, przedmiotu, przyczyny, celu, formy lub innego przymiotu wymaganego do jego ważności³⁰. Naruszenie prawa, o którym mowa, w myśl art. 123 § 1 Konstytucji apostoelskiej *Pastor bonus* może dotyczyć zarówno samej decyzji, jak i procesu tworzenia aktu³¹.

Określenie precyzyjne motywów rekursu, opartych na jego nieużyteczności lub niestosowności, nie jest proste. Owa nieużyteczność, czy też niestosowność jakiegoś aktu administracyjnego może być postrzegana subiektywnie, czy wręcz emocjonalnie. Jakiś akt administracyjny jest niestosowny, jeśli nie ma zdolności osiągnięcia celu społecznego, jaki od niego należy wymagać. Aby jednak ów akt

²⁷ Por. kan. 1732 KPK.

²⁸ Por. kan. 331; 1372; 1404; 1405 § 2; 1629, 1° KPK.

²⁹ Por. C. Gullo, *Il ricorso gerarchico: procedura e decisione*, w: *La giustizia amministrativa nella Chiesa*, Città del Vaticano 1991, s. 86-87.

³⁰ Por. E. Labandeira, *Trattato di diritto amministrativo canonico*, Milano 1994, s. 580.

³¹ Art. 123 § 1 brzmi: „Praeterea cognoscit de recursibus, intra terminum peremptorium triginta dierum utilium interpositis, adversus actus administrativos singulares sive a Dicasteriis Curiae Romanae latos sive ab ipsis probatos, quoties contendatur num actus impugnatus legem aliquam in decernendo vel in procedendo violaverit”.

mógł stanowić przedmiot rekursu, winien być nie tylko niestosowny, ale przede wszystkim nieużyteczny i szkodliwy. Potwierdza to norma zawarta w art. 19 § 1 Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus*, jak i w art. 136 § 1 Ogólnego Regulaminu Kurii Rzymskiej z 1999 r.³². Jak zauważa J. Krukowski, osoba wnosząca rekurs winna wskazać obiektywną normę prawną, która jej zdaniem została naruszona przez akt administracyjny, ewentualnie wskazać racje obiektywne, z których wynika, iż dany akt jest przejawem arbitralności organu kościelnej władzy administracyjnej, czy wykazać jego nieużyteczność, a nawet wręcz szkodliwość dla dobra publicznego Kościoła³³.

2.2. Motyw podmiotowy (*petitum*)

Motywy podmiotowy rekursu jest konkretne żądanie autora rekursu skierowane do określonej dykasterii Kurii Rzymskiej. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. nie precyzuje, jakie możliwe formy może przybrać żądanie autora rekursu. W świetle kan. 1739 KPK, odnoszącym się do decyzji organu hierarchicznego, można jednak wyróżnić następujące: żądanie uznania zaskarżonego aktu administracyjnego za nieważny, unieważnienie go, odwołanie, poprawienie, zastąpienie innym lub uchylenie.

3. PRZEDMIOT REKURSU HIERARCHICZNEGO

Zgodnie z kan. 1732 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. przedmiotem rekursu hierarchicznego mogą być dekrety i wszelkie inne konkretne akty administracyjne, wydane w zakresie zewnętrznym pozasądowym, z wyjątkiem tych, które wydane są przez Biskupa Rzymskiego lub przez sam Sobór powszechny³⁴. Przedmiotem rekursu hierarchicznego mogą być zatem akty administracyjne ordynariuszy oraz innych organów władzy kościelnej, mających władzę wykonawczą. Co istotne, przedmiotem rekursu może być akt władzy wykonawczej, mający charakter konkretny, a więc dotyczące konkretnej osoby lub osób, zawierający w sobie jakąś decyzję³⁵.

³² Art. 136 § 1 brzmi: „I ricorsi gerarchici alla Santa Sede contro i decreti amministrativi di autorità ecclesiastiche sono esaminati sia nella legittimità che nel merito dal Dicastero competente, a norma di diritto (cf. CIC cann. 1732-1739; CCEO cann. 995-1005; Cost. Apo. Pastor bonus, art. 19 § 1)”.
³³ Por. J. Krukowski, dz.cyt., s. 213-214.

³⁴ Kan. 1732 brzmi: „Quae in canonibus huius sectionis de decretis statuuntur, eadem applicanda sunt ad omnes administrativos Artus singularis, qui in foro externo extra iudicium datur, iis exceptis, qui ab ipso Romano Pontifice vel ab ipso Consilio Oecumenico ferantur”.

³⁵ Por. *Pastor bonus*, art. 123 § 1.

W tym miejscu należy zauważyć, że jakkolwiek wszystkie konkretne akty administracyjne, wydane w zakresie zewnętrznym pozasądowym, mogą stanowić przedmiot rekursu do dykasterii Kurii Rzymskiej, niemniej istnieją akty, które z racji na szeroką dyskrecjonalność ich autora, w praktyce trudno byłoby zakwestionować. Taka sytuacja może mieć miejsce np. w odniesieniu do decyzji biskupa diecezjalnego odnoszącej się do odwołania z urzędu wikariusza biskupiego, kanclerza czy notariusza kurialnego. W tym bowiem względzie dyskrecjonalność biskupa diecezji co do nominowania swoich współpracowników, jak i konieczna relacja zaufania wewnętrznego, zdają się przeczyć możliwości rozpatrzenia rekursu przeciwko takim decyzjom biskupa diecezji³⁶.

4. PROCEDURA

Procedura rozpatrzenia rekursu hierarchicznego zawiera w sobie trzy istotne etapy. Są nimi: złożenie rekursu; faza dowodowa oraz decyzja dykasterii.

4.1. Złożenie rekursu

Osoba mająca ogólną zdolność prawną oraz konkretną legitymizację do wniesienia rekursu, o ile czuje się pokrzywdzona konkretnym aktem administracyjnym, ma prawo wniesienia rekursu do kompetentnej dykasterii Kurii Rzymskiej w określonym przez prawo terminie. Zgodnie z kan. 1737 § 2 KPK rekurs należy wnieść w terminie zawitym piętnastu dni użytecznych.

Należy w tym miejscu zauważyć, że jeśli rekurs hierarchiczny dotyczy aktu wydanego przez organ bezpośrednio niższy od kompetentnej dykasterii Kurii Rzymskiej, obowiązują przepisy dotyczące prośby do autora aktu o jego poprawienie lub odwołanie, zgodnie z kan. 1734 KPK. Prośba ta, w myśl kan. 1734 § 2, winna być złożona w terminie zawitym dziesięciu użytecznych dni od zawiadomienia o dekrete, zgodnie z przepisami prawa³⁷. Oznacza to, że osoba zainteresowana, czyli adresat aktu, traci możliwość wniesienia rekursu hierarchicznego, a jeśli by to uczynił, nie powinien on zostać przyjęty. I rzeczywiście praktyka Kurii Rzymskiej potwierdza, że przypadku nie wniesienia prośby do autora aktu o jego

³⁶ Por. J. Miras, J. Canosa, E. Baura, dz.cyt., s. 339. Czytamy tutaj: „Lo stesso potrebbe accadere anche nel caso di certe provviste (concretamente, gli interventi dell'autorità che si pongono a completamento di altri atti amministrativi: per esempio, dopo aver rimosso un parroco – c. 1746 -, il Vescovo diocesano deve provvedere alla situazione del parroco rimosso, cercare un altro ufficio ecc.). E' possibile, ciononostante, ricorrere contro tali atti, dal momento che nulla impedisce che il dicastero, sulla scorta delle motivazioni addotte dal ricorrente, una volta raccolte le necessarie informazioni, consideri giusto e opportuno agire in altro modo”.

³⁷ Kan. 1734 § 2 brzmi: „Petitio fieri debet intra preceptorium terminum decem dierum utilium a decreto legitime intimatio”.

poprawienie lub odwołanie dykasteria złożony do niej rekurs oddała albo przesyła w wyjątkowych sytuacjach do autora aktu administracyjnego w celu ustosunkowania się do złożonego rekursu³⁸.

Termin piętnastu dni użytecznych na złożenie rekursu do dykasterii rzymskiej, w odniesieniu do rekursów, które w myśl kan. 1734 § 3 KPK nie wymagają złożenia uprzedniej prośby do autora aktu o jego poprawienie lub odwołanie, biegnie od dnia zawiadomienia o akcie, stającym się przedmiotem rekursu hierarchicznego. W odniesieniu do aktów, które w myśl kan. 1734 § 1, wymagają uprzedniej prośby, o której mowa, termin piętnastu dni użytecznych biegnie od dnia zawiadomienia o dekrete, w którym autor aktu pierwszy dekret poprawił lub go odrzucił³⁹. W odniesieniu zaś do aktu, który pomimo złożenia prośby do jego autora o poprawienie go lub odwołanie, zastosowano milczenie, czyli autor nie podjął żadnej decyzji, termin piętnastu dni użytecznych za złożenie rekursu biegnie od trzydziestego dnia od daty złożenia prośby⁴⁰.

Jeśli w wyznaczonym terminie określona osoba nie jest w stanie złożyć rekursu i zostanie to dowiedzione, dykasteria może poprosić Biskupa Rzymskiego o dyspensę od niezachowania terminu. Jeśli zaś niemożność złożenia rekursu w określonym terminie nie zostanie dowiedziona, rekurs zostanie odrzucony⁴¹.

Generalnie rekurs hierarchiczny winien być złożony przełożonemu *ad quem*. Może być jednak złożony również przed przełożonym, który wydał zaskarżany akt administracyjny, a ten zobowiązany jest do przesłania go natychmiast do kompetentnej dykasterii⁴².

Rekurs winien być złożony na piśmie i winien zawierać wszystkie informacje konieczne do jego rozpatrzenia, a więc wskazywać autora rekursu, autora zaskarżanego aktu oraz akt, który podlega zaskarżeniu. Winien też wskazywać motyw formalny rekursu, jak i konkretne żądanie⁴³.

Złożenie rekursu może wywoływać zarówno skutek przekazujący (*effectus devolutivus*), jak i zawieszający (*effectus suspensivus*). Złożenie rekursu samo w sobie nie zawiesza wykonania aktu administracyjnego, z wyjątkiem przypadków

³⁸ Por. J. Miras, J. Canosa, E. Baura, dz.cyt., s. 340.

³⁹ Por. kan. 1735 KPK.

⁴⁰ Por. kan. 1735 KPK.

⁴¹ Por. J. Miras, J. Canosa, E. Baura, dz.cyt., s. 341. Czytamy tutaj: „A motivo della lontananza geografica e della difficoltà di comunicazione, talora sorgono dei problemi assai complessi. Se, per esempio, il ricorrente si trova lontano da Roma e non riceve alcuna risposta, non potrà sapere quando il ricorso è giunto al dicastero, benché, di norma, esso provveda a inviargli un riconcontro del ricevimento. In caso contrario, si deve tener conto che, se non viene data una risposta entro tre mesi dal giorno della presentazione del ricorso al dicastero e, da tale termine, passano altri trenta giorni, il ricorrente perde il diritto di impugnare presso Segnatura Apostolica”.

⁴² Por. kan. 1737 § 1 KPK.

⁴³ Por. M.A. Ortiz, *I ricorsi gerarchici*, w: *I giudizi nella Chiesa. Processi e procedure speciali*, Milano 1999, s. 77.

wyraźnie wskazanych przez prawo⁴⁴. O zawieszeniu wykonania aktu może natomiast zdecydować autor aktu administracyjnego, na prośbę złożoną przez autora rekursu w ciągu dziesięciu dni od złożenia prośby o poprawienie lub odwołanie aktu⁴⁵, lub dykasteria rzymska⁴⁶.

4.2. Faza dowodowa

Zgodnie z kan. 57 § 1 KPK organ administracyjny, do którego został złożony rekurs, ma trzy miesiące od dnia jego otrzymania, na wydanie decyzji. Zgodnie z art. 136 § 2 Ogólnego regulaminu Kurii Rzymskiej dykasteria ma prawo wydłużyć wskazany termin, podając stronom zainteresowanym czas potrzeby na podjęcie decyzji oraz motywy jego wydłużenia.

Materiał dowodowy jest przedstawiany przez zainteresowane podmioty lub decyzję o jego zebraniu podejmuje dykasteria⁴⁷. Wszelkie kopie dowodów są przesyłane każdemu z podmiotów zainteresowanych, a ewentualne przesłuchanie autora rekursu lub świadków odbywa się przed urzędnikiem dykasterii, który występuje w postępowaniu administracyjnym jako notariusz lub przed delegowanym organem sądowiczym miejsca zamieszkania danej osoby. Dykasteria zawsze może zarządzić przesłuchanie autora rekursu, w celu bliższego wyjaśnienia sprawy i bardziej dokładnego poznania jego motywacji⁴⁸.

Procedura rozpatrzenia rekursu w poszczególnych dykasteriach rzymskich oparta jest na normach Ogólnego regulaminu Kurii Rzymskiej, jak i na normach specjalnych każdej z dykasterii⁴⁹. Rekurs pozostający w kompetencji jednej dykasterii jest rozpatrywany i rozstrzygany przez Kongres. Rekurs będący w kompetencji dwóch lub więcej dykasterii jest rozpatrywany i rozstrzygany przez na posiedzeniu mieszanym, zwyczajnym lub plenarnym.

Dykasteria w celu należytego poznania sprawy i jej rozstrzygnięcia korzysta też z opinii jednego lub kilku konsultorów⁵⁰. Po przedstawieniu przez zainteresowane podmioty swoich uwag, Relator sprawy przygotowuje *status questionis* i

⁴⁴ Kodeks Prawa Kanonicznego wskazuje na trzy takie przypadki: rekurs od dekretu wydającego członka instytutu życia konsekrowanego, instytutu świeckiego lub stowarzyszenia życia apostołskiego (kan. 700, 729, 746 KPK), rekurs od dekretu, w którym została wymierzona lub zdeklarowana kara (kan. 1353, 1342 § 2, 1720 KPK) oraz rekurs od dekretu usunięcia proboszcza (kan. 1747 § 3 KPK).

⁴⁵ Por. kan. 1736 § 2 KPK.

⁴⁶ Por. kan. 1737 § 3 KPK.

⁴⁷ Por. kan. 697 § 1-2, 1742 § 1, 1745 KPK.

⁴⁸ Por. kan. 1738 KPK.

⁴⁹ Por. E. Labandeira, *Trattato di diritto...*, s. 469.

⁵⁰ Por. *Pastor bonus*, art. 8; RGCR, art. 121-122.

informuje o nim Kongres. Jego zadaniem jest też zredagowanie dekretu opartego na decyzji podjętej przez Kongres⁵¹.

4.3. Decyzja organu hierarchicznego

Zgodnie z kan. 57 § 1 KPK dykasteria winna podjąć decyzję w ciągu trzech miesięcy od otrzymania rekursu. Po upływie tego terminu, zgodnie z normą zawartą w kan. 57 § 2, jeśli nie wydano dekretu, należy domniemywać odpowiedź negatywną w odniesieniu do wszczęcia procedury sądowo-administracyjnej⁵². Co istotne, brak decyzji, zgodnie z kan. 57 § 3 KPK, nie zwalnia dykasterii od obowiązku wydania dekretu, a także od obowiązku naprawienia ewentualnej szkody.

Decyzja dykasterii winna być zawsze wydana na piśmie, z podaniem przynajmniej ogólnej motywacji. Potwierdza to norma zawarta w art. 136 § 3 Ogólnego regulaminu Kurii Rzymskiej z 1999 r.⁵³. Nie wydaje się, aby motywacja była wymagana do ważności dekretu, o ile nie jest to wyraźnie stwierdzone w określonej normie⁵⁴, wystarczy, aby była to motywacja sumaryczna lub odnosząca autora rekursu do tej podanej w dekrecie zaskarżonym⁵⁵.

Decyzja dykasterii winna być następnie doręczona zgodnie z przepisami prawa⁵⁶. W tym względzie nie jest wystarczające przesłanie jedynie samej decyzji, ale integralnego dekretu wraz z zawartą w nim motywacją. Jeśli zaś motywacja, o której mowa, miała jedynie charakter odnoszący się do tej zawartej w akcie administracyjnym zaskarżonym, czyli była dokonana *per relationem*, należy też załączyć akt z motywacją, do której się ona odnosi⁵⁷.

Norma zawarta w kan. 1739 KPK precyzuje poszczególne rodzaje decyzji, jakie może podjąć dykasteria⁵⁸. Dykasteria może przede wszystkim potwierdzić zaskarżony akt, co oznacza oddalenie rekursu. Może następnie stwierdzić niezamieszanie lub nieważność aktu administracyjnego, jeśli akt jest nieistniejący lub nieważny na mocy prawa tzn. pozbawiony jakiegoś elementu lub przymiotu wy-

⁵¹ Por. M.A. Ortiz, dz.cyt., s. 80.

⁵² Kan. 57 § 2 brzmi: „Hoc termino transacto, si decretum nondum datum fuerit, responsum praesumitur negativum, ad propositionem ulterioris recursus quod attinet”.

⁵³ Art. 136 § 3 brzmi: „Il Dicastero dece motivare le proprie decisionii circa i ricorsi esaminati, a norma del can. 51 del Codice di Diritto Canonico e del ca. 1519 § 2 del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali”.

⁵⁴ Por. kan. 699 § 1 KPK.

⁵⁵ Kan. 1617 KPK brzmi: „Ceterae iudicis pronuntiationes, Prater sententiam, sunt decreta, quae si mere ordinatoria non sint, vim non habent, nisi saltem summarie motiva expriment, vel ad motiva in alio actu Expressa remittant”.

⁵⁶ Por. kan. 54 § 2 KPK.

⁵⁷ Por. C. Gullo, dz.cyt., s. 96.

⁵⁸ Kan. 1739 brzmi: „Superiori, qui de recursu videt, licet, prout casus ferat, non solum decretum confirmare vel irritum declarare, sed etiam rescindere, revocare, vel, si id Superiori magis expedire videatur, emendare, subrogare, ei obrogare”.

maganego do jego ważności, opartego na normie zawartej w kan. 124 § 1 KPK⁵⁹, albo wydany jest podmiot absolutnie nie mający kompetencji do jego wydania lub zawierający wadę co do formy skutkującą nieważnością aktu⁶⁰. Dykasteria może ponadto unieważnić zaskarżony akt z racji na zawarte w nim wady⁶¹. Może odwołać akt, który pomimo że jest zgodny z prawem, jest niestosowny, nieużyteczny, czy wręcz szkodliwy⁶². Zgodnie z kan. 1739 KPK dykasteria może też zaskarżony akt poprawić, jeśli zawiera on błędy⁶³, może go wreszcie zastąpić innym całkiem nowym⁶⁴.

W tym miejscu należy dodać, że jakkolwiek kan. 1739 nie wspomina nic o możliwości orzeczenia dotyczącego naprawienia szkód, będących konsekwencją aktu administracyjnego, jest to możliwe zarówno w przypadku zastąpienia aktu innym, jak i jego uchylecia⁶⁵. Możliwość taka wynika jasno z kan. 128, 221 i 144 § 2 KPK⁶⁶.

Decyzja definitywna, rozstrzygająca rekurs hierarchiczny w dykasterii Kurii Rzymskiej, rodzi obowiązek podporządkowania się jej po stronie wszystkich zainteresowanych podmiotów. Jeśli zaś któryś z podmiotów uważa, że został pokrzywdzony decyzją rozstrzygającą rekurs hierarchiczny, wydaną przez kongregację Kurii Rzymskiej, może wnieść rekurs do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej lub zwrócić się do papieża z prośbą o łaskę, zwaną *beneficium novae audientiae*⁶⁷.

Decyzja definitywna wydana przez dykasterię rzymską stanowi zatem ostatnie stadium drogi administracyjnej rozstrzygnięcia sporów administracyjnych w Kościele. Procedura sądowno-administracyjna stosowana w II sekcji Sygnatury Apostolskiej znacząco różni się od procedury administracyjnej, gdyż odnosi się wyłącznie, przynajmniej w zasadniczej treści, do nielegalności aktu administracyjnego. Stanowi jednak uzupełnienie drogi administracyjnej, stając się gwarantem ochrony praw wiernych w Kościele, naruszonych poprzez nielegalnie wydany akt administracyjny, dla którego merytorycznej oceny dykasterie rzymskie pozostają ostatnim szczeblem sprawiedliwości administracyjnej Kościoła.

⁵⁹ Kan. 124 § 1 brzmi: „Ad validitatem Actus iuridici requiritur ut a persona habili sit positivus, atque in eodem adsint quae actum ipsum essentialiter constituunt, necnon sollmnia et requisita iure ad validitatem actus imposita”.

⁶⁰ Por. kan. 10, 65 § 3, 90 § 1, 125, 126, 182 § 2, 1331 § 2 KPK.

⁶¹ Por. kan. 125 § 2, 126, 149 § 2, 166 § 2 KPK.

⁶² Por. kan. 47, 73, 93 KPK.

⁶³ Por. kan. 1734 § 1, 1735 KPK.

⁶⁴ Por. kan. 1425 § 5 KPK.

⁶⁵ Por. M.A. Ortiz, dz.cyt., s. 83.

⁶⁶ Por. F. D’Ostilio, dz.cyt., s. 475.

⁶⁷ Por. J. Krukowski, dz.cyt., s. 218.

THE HIERARCHICAL RECOURSE TO THE CONGRERATION OF ROMAN CURIA**Summary**

The Code of Canon Law of 1983 referring to hierarchical recourse, does not limit it merely to appeal to the Congregation of Roman Curia, but it refers to each recourse placed to higher executive administration organ. The subject of our interest, however, is the hierarchical recourse placed in front of the Roman Curia after exhausting the hierarchical path of lower grades. Because according to can. 1737 § 1 Code of Canon Law, anyone who considers himself injured with the decree can place recourse to hierarchic superior of the one who delivered the decree. Therefore we are speaking about the subject of the recourse, the motive, as well as, the procedure to be undertaken in order to obtain the desired goal, appeal or change of harmful act.

Słowa kluczowe: recurs, Kuria Rzymska